

УДК 929 Поповић, Ђорђе Даничар
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.8>

ЂОРЂЕ ПОПОВИЋ ДАНИЧАР И СТАРА СРБИЈА

Студија се бави анализом публицистичког рада Ђорђа Поповића везаног за Берлински конгрес и Источно питање. Осветљен је Поповићев рад као конзула у Скопљу: његово ангажовање на отварању школа, распоређивању учитеља у Старој Србији и дистрибуција потребних књига за те школе. Посебно је истакнуто Поповићево издавање и уређивање календара „Вардар”, који је био намењен читаоцима у старој Србији и Македонији.

Време је избрисало из наше културне историје велики број њених заслужних појединаца, али се није тако огрестило као према Ђорђу Поповићу Даничару (1832–1914). Он је потиснут из политичких разлога, као отпадник од „Народне странке” Светозара Милетића, јер се као сарадник Данила Медаковића повезао са реакционарним мађарским властима, пао у немилост код својих сабораца, тако да су га напустили скоро сви, неки пре а неки касније. А међу његовим пријатељима били су Јован Јовановић Змај, Ђура Јакшић, Лаза Костић.

Био је плодан преводац, али је још значајнији као уредник једног од најбољих књижевних часописа XIX века, „Данице”, а заузима значајно место и као новинар и национални радник који је својим брошурама и чланцима тумачио и расветљавао источно питање, помажући на тај начин ослободилачке ратове Србије.

После сукоба са струјом Светозара Милетића у Војводини уочи првог српско–турског рата, месеца априла, прешао је у кнежевину Србију и радио у уредиштву листа „Шумадија”. Власник и одговорни уредник овог „листа за политику, науку и књижевност” био је Димитрије Алексијевић. Први број изашао је 2/14. марта 1876. године, а последњи 28 – 7/19. маја. Теме су углавном биле везане за неослобођене српске крајеве, а истакнути сарадници били су Чеда Мијатовић, Сретен Ј. Поповић, Никола Крстић. Највећи број прилога био је непописан или објављен под псеудонимима, тако да се не може утврдити који су Поповићеви. У својој аутобиографији написаној око 1887. године он пише: „Априлија 1876. г. на позив дођем у Србију к листу ’Шумадија’ који је у мају исте године обустављен”.¹ У овом листу је била посебно занимљива позоришна критика у којој је праћен рад Народног позоришта, углавном анонимна или потписана иницијалима М. З. Дописи су били из Беча, Загреба, Атине, Лондона, Новог Пазара, Букурешта.

После престанка излажења листа, на предлог Милорада Медковића, августа 1876. године Поповић је преузео уређивање болнице руског Црвеног крста у Топчидеру. У рату, а нарочито после ратних дејстава, радио је у Пресбируу и чинио значајне услуге Србији, тако да је 20. августа 1878. одликован „Споменицом на рат 1876, 1877. и 1878. године”.

У Србији кнеза, касније краља Милана почела је друга публицистичка фаза његовога рада. Као зналац страних језика додељен је шефу одељења за штампу, Матији Бану, а писао је чланке за иностране новине у којима је заступао интересе Србије и образлагао потребу и значај ослобођења Старе Србије од Турака.

Од 1876. до 1882. године објавио је већи број чланака и расправа у страниј штампи: поводом погоршања аустроугарске политике према Босни и Херцеговини. У бечком листу „Реформ” коментарисао је напада Мађара на Србе почетком рата са Турцима 1876, а у „Пастер журналу” залагао се за српско–мађарски споразум. О односима Срба и Грка писао је у листу „Имере”, и на тај начин придобијао грчко јавно мњење за Србију у рату са Турском. У београдским „Српским новинама” објавио је више полемичких чланака у којима је истакао значај

¹ Станиша Војиновић, *Ђорђе Поповић Даничар и „Народна библиотека” браће Јовановића*, Књиге за народ. Уредио Миодраг Матицки, Панчево, 1998, 80; Миле Станић, *Грађа о именовању првих чланова Српске краљевске академије*. Београд, 2010, 292–310 (Аутобиографија).

Старе Србије за наш народ и културу, а у листу „Парламентар” (1880) објавио је више чланака о Арнаутима објашњавајући српски став према њима. Политичким чланцима сарађивао је и у прашкој „Политици”, придобијајући тамошње јавно мњење за српску ствар у борби против Турака. После завршених ослободилачких ратова (1876–1878) радио је у Министарству иностраних послова као блиски сарадник неких министара (Пироћанца, Богвићевића, Гарашанина, Франасовића, Ристића и Чедомиља Мијатовића).

Да би помоћ Старој и Јужној Србији била што рационалније искоришћена, Матија Бан је 24. марта 1879. године упутио Јовану Ристићу, председнику Министарског савета и министру иностраних дела меморандум о потреби оснивања одбора који би се старао за уједињење ових крајева са Србијом. У Одбор су предложени, из Београда: Ђорђе Малетић, Милош Милојевић, прота Јаков Павловић и Матија Бан; из Врања архимандрит Сава и Деспот Бацовић и из Ниша Димитрије Алексијевић.²

За време Берлинског конгреса Поповић се старао да борба Србије за ослобођење јужних крајева пропре у европску јавност и сарађивао је у значајном броју листова који су излазили на немачком, енглеском, француском, мађарском, грчком и другим језицима. Посебно је настојао да у свет продре истина о српском народу у Старој Србији.

За почетак озбиљнијег проучавања проблема због којих је основан овај Одбор значајан је Поповићев спис *Стара Србија* (1878) објављен у „Српским новинама”³ а после тога и као посебно издање. Овај спис Ђ. Поповића подстакао је Деспота Бацовића (1850–1932)⁴ и Димитрија Алексијевића (1848–1913)⁵ да напишу своје списе, из позиције оних који су тамо рођени, и ближе осветле живот и етнички састав Старе Србије и Македоније.

Поповићева студија почиње расправом о појму Старе Србије, њеним границама, посебно према Бугарској, историји, народу који ту живи. Док је за границе према Бугарској готово прецизан (јужно до реке Струме), за границе према Албанији вели „без одређене грани-

² Грађа за историју македонског народа у Архиву Србије. Приредио Климе Џамбазовски. Том IV, књига I (1879–1885). Београд, 1985, 36.

³ Српске новине, 1878, XLVI, 76 (5. IV), 333–334; бр. 77 (6. IV), 340–342.

⁴ Деспот Бацовић, *Којој словенској грани припадају Словени у Горњој Албанији и у Горњој Македонији*, Српске новине, 1878, XLVI, 99 (5. V), 439–442; 100 (6. V), 443–445; бр. 101 (7. V), 447–449.

⁵ Димитрија Алексијевић, из Раосока (у околини Дибра) *Старо-Срби*, Српске новине, 1878, XLVI, 119 (30. V), 523–525; 120 (31. V), 527–527; 121 (1. VI), 529–532.

це у Арбанији, али свакако обузима Дукађин са Пулатима и Добру”. Ипак је саматрао да у Стару Србију спадају земље које су биле у оквиру Немањине државе, а остала земља на југу „звала се и зове се по народу Маћедонија”. Када је то објаснио разложио је историју Старе Србије од римских времена, при чему истиче Шафариково мишљење, да етичку границу између Срба и Бугара одређује обичај кућне славе, јер само Срби славе славу. Разлог за успон Бугара по њему је укидање Пећске патријаршије 1766. године и појава Бугарске егзархије. За одређивање границе између Срба и Бугара прихва као значајно мишљење А. Мајкова (1821–1897).⁶

У Пресбироу и Министарству иностраних дела, Поповић је био секретар III класе (1881–1884), II класе (1885–1886) и I класе (1887–1888).

Као секретар саставио је календар „Вардар” за 1885, 1886. и 1887. годину, а пре тога старао се и за календар „Вардар”, за 1879, 1880, 1881. годину који је уредио Димитрије Алексијевић.⁷

О календару „Вардар”, који је излазио 1879, 1880, 1881 (под уредништвом Димитрија Алексијевића), и за 1885, 1886. и 1887. који је иако непотписан уређивао Ђорђе Поповић Даничар бавио се посебно Миодраг Матицки.⁸ Он је анализирао доступне године календара за 1880, 1881, 1885, 1886. и 1887, и истакао значај фолклорног материјала: народне умотворине (песме и приче), чиме је „употпуњена ова веома богата и драгоценна збирка аутентичних народних умотворина забележених од Срба у Македонији, која пружа веома целовиту слику стања усменог стваралаштва нашег народа на југу крајем деветнаестог века”.⁹

Најновија архивска истраживања показују да календари нису штампани у Бечу, већ у Београду. То је вероватно на корицама назна-

⁶ Ова расправа је сачувана у рукопису у Архиву Србије, Министарство иностраних дела, Хартије Ђорђа Поповића Даничара. Прештампано је у књизи: *Ђорђе Поповић Даничар 1832–1914*. у фондovima и збиркама Архива Србије. Приредила Јелица Рељић. Београд, Архив Србије, 2014, 69–99.

⁷ Поповић је измирио је трошкове за штампање Алексијевићевог календара у Државној штампарији (иако пише због турске цензуре да је штампан „Во Беч”), за 4000 примерака у износу од 381 динар: *Грађа за историју македонског народа из Архива Србије*. Том IV, књига I (1879–1885). Београд, 1985, 77.

⁸ *Бечки календар „Вардар” (1879–1887)*, Вардарски зборник 1. Београд, 1999, 215–219; Исто, *Библиографија српских алманаха и календара*. Београд, САНУ, 1986, 269–273.

⁹ Исто, стр. 219.

чено због турске цензуре (лакше преношење у крајеве, којима је намењен), како је то и ранијих година чињено за неке друге публикације. Тираж је био велики и постоји рачун књиговезцу у Београду Францу Енгелхарту (његов рачун од 5. марта 1881. године потписао је Ђорђе Поповић да је по 139 везао 3920 примерка „Вардара” за 1881. годину).

Као секретар I класе Ђорђе Поповић је постављен 1. јуна 1888. за генералног конзула у Скопљу, а указом од 16. октобра 1889. стављен је на располагање влади као генерални конзул у Скопљу, и на крају указом од 31. децембра исте године отпуштен је из државне службе.

Његово мишљење уважавали су многи министри тога времена, тако да га је Милутин Гарашанин позвао 1885. године на саветовање о македонском питању. Тада је Поповић истицао да је крајње време да се том проблему приступи организовано, и предложио да се обиђу Стара и Јужна Србија и утврди стање српских школа у тим крајевима. У том циљу српска влада је послала Панту Манојловића, који је саставио опсежан извештај од кога је потом више година зависио рад на просвети у јужним крајевима. Како су Поповићеве заслуге за науку и књижевност сматране подстицајним и научно значајним, изабран је 30. јануара 1885. године за редовног члана одеска филозофских наука Српског ученог друштва.

Ове 1885. године српска влада је одлучила да се у Цариграду покрене српски лист под насловом „Вардар”, и за уредника тога листа поставила директора пиротске гимназије, већ поменутог Димитрија Алексијевић. У неколико разговора Стојана Новаковића и Алексијевића они су саставили програм тог листа, правац и начин финансирања. Разговору од 5. августа 1885. године присуствовао је и Ђорђе Поповић и предложио више сугестија и предлога.¹⁰

Поред публицистичког рада Поповић је и практично учествовао у деловању српске спољне политике у Старој Србији, јер је указом од 1. јуна 1888. постављен од стране краља Милана Обреновића за генералног конзула Краљевине Србије у Скопљу. Како сам бележи, у Скопље је стигао почетком септембра 1888. године.¹¹

Као генералном конзулу у Скопљу Поповићу се 5. јула 1888. године обратио Чеда Мијатовић, министар Краљевине Србије у Београду,

¹⁰ *Грађа за историју македонског народа из Архива Србије*. Том IV, књига I (1879–1885). Београд, 1985, 335–336. У писму Стојана Новаковића (Београд, 6. август 1885) – Милутину Гарашанину, председнику Министарског савета.

¹¹ *Грађа за историју македонског народа из Архива Србије*. Приредио Климе Џамбазовски. Том IV, књига III (1888–1889). Београд, 1987, 230.

и тражио мишљење о Толу Хацијевском из Галичника. Недатираним писмом (вероватно с почетка септембра) Зарија Поповић, наченик Министарства просвете и црквених дела, обавестио је конзула да ће титор фонда пок. С. Игуманова помоћи отварање првог разреда у Скопљу, а „учитељ ће и даље остати тамо радећи на отварању школе”.¹²

Ђорђе Поповић је неколико пута писао и министру иностраних дела Чеди Мијатовићу. У једном недатираним обавестио је министра: „Данас је месец дана, како сам стигао у Скопље”, и да се упознао са стањем школских прилика. Према писму Зарије Поповића обавештава да због пропаганде Грка, Турака, Руса и Аустрије „ствар наша траљаво стоји”. Тада је Поповић дошао до закључка да се „законита постојећа грчка црква и њено устројство употребе за наше цели”. У том смислу писао је и Стојану Новаковићу у Цариград, и обавестио о отварању школа у Поречју (кичевска област) у манастиру Рождества Богородице. Тада су отворене и школе у селима Одри, Сиричину, Дуфу и Среткову (тетовска област), Нићифорову (дебарска област), а у Блацу је наново отворена школа, која је била затворена.

У опширном извештају Поповић је обавестио 19. октобра 1888. године и министра просвете и црквених дела Владана Ђорђевића о четрнаест школа које су тада радиле у: Башином Селу (код Велеса), Козијем Долу, Билазу, Клиновцу, Сиричину, Непоштену, Дуву (Дуф), Одри, Осоји, Поречју, Стреткову, Нићифорову, Борждану и Кичеву са именима учитеља. Уједно је обавестио и о учитељима који су се њему јавили и изразили жељу да буду учитељи (Радоје Орловић и Јеротије А. Елезовић). У писму од 27. октобра 1888. обавестио је и о вилајетском листу „Косово” који излази у Приштини, коме су изгорела српска слова па моли да их београдска штампарија пошаље као поклон, како би издавањем на турском и српском „била званично призната у Косовском вилајету и српска народност”.¹³ У писму Владану Ђорђевићу од 17. новембра 1888 обавештава о хапшењу учитеља и затварању школа у Тетову, Бујановцу и Св. Петки,¹⁴ а 30. новембра о стању српске црквене организације, која се сусреће са корупцијом у борби против бугарске егзархије. Предложио је да се одреди новчана помоћ за помагање наших црквених власти.¹⁵

¹² Исто, 223.

¹³ Исто, 247–250, 259–260.

¹⁴ Исто, 273–274.

¹⁵ Исто, 288–299.

Поповић је 26. новембра и 6. децембра посебним извештајима обавестио Чеду Мијатовића министра иностраних дела о неприликама којима су изложени Срби: о томе како турске власти шиканирају људе са српским пасошима, о корупцији (Фаик паша), ометању трговине са Србијом, повећању царине, одузимању имања, нападима Арнаута, хапшењима и др.¹⁶ Мијатовићу се обратио 11. децембра 1888. године са молбом да се пошаље Тола Хацијев, који је јесенас у Београду говорио да може отворити школе на десној обали реке Радике и да он понесе плате за учитеље: Тому Грандеса у Јабланици, Зафира Татанова у Нерезима, Методија Н. Балабанова у Станчу, Арсенија Поповића у Кракарвици и Ђорђа Поповића у Нистрову. Хацијев је тада њему говорио да у „Дибри, у селу Бочеву имају три брата Арнаута” и да се код њих налазе старе српске рукописне књиге, а у једној је насликан цар Стефан. Поповић је предложио да се ове књиге откупе и поклоне нашој библиотеци, и због тога моли да се за ову намену пошаље новац.¹⁷ Мијатовића је обавестио 29. јануара 1889. да је присуствовао испитима у бугарској гимназије и грчкој школи,¹⁸ а 2. фебруара о жалби солунског милионера Алатина на шефа станице у Ристовцу, због заустављања жита на стоваришту у Лесковцу,¹⁹ и 9. фебруара о неслози калуђера у Хиландару и боравку код њега архимандрита манастира Дечани Рафаила.²⁰

Поводом просветних прилика у Старој Србији обраћао се Поповић и новом министру просвете Светозару Милосављевићу 7. марта 1889. и обавестио га о учитељима, приспелим школским књигама, настојањима да се и у другим селима отворе школе.²¹

Поповић је обавештавао и председника министарског савета Саву Грујића 13, 18. и 20. марта 1889. о повременом затварању границе према Србији, тако да се накупило „до 800 људи”, о борби против егзархијских намесника и жалбама представника солунске трговачке куће Алатина,²² а 22. марта опширно о деловању Ватикана, који у Старој Србији има арцибискупске столице у Призрену и Скопљу. Он је лично, био у добрим односима са скопским арцибискупом имајући „у виду евентуалност закључивања конкордата између Србије и римске

¹⁶ Исто, 279–287.

¹⁷ Исто, 312–313.

¹⁸ Исто, 333–334.

¹⁹ Исто, 338–339.

²⁰ Исто, 346–347.

²¹ Исто, 349–351.

²² Исто, 353–354, 357–360.

курије”. У овом писму нарочито се освртао на улогу кнеза Николе, и изразио бојазан да се не појави дуализам у српској политици.²³ У писму од 31. марта оценио је негативно деловање руског генералног конзула Јастребова, који се залагао да се унијати у Македонији врате егзархији. Међу унијатима је био веома активан Цанков а средиште им је било у селу Кукушу.²⁴ Дана 16. маја обавестио је Поповић Саву Грујића о деловању арцибискупа у Старој Србији, о његовом обиласку скопске Црне Горе, Мораве и Јањева,²⁵ 31. маја 1889. о гомилању турске војске и потреби борбе против напада муслимана на Србе. Навео је следећи пример: „Пре две године битолски је валија желећи да народ има више сигурности, удесио, да у местима, која су хришћанска, или где има повише хришћана, и од хришћана буду узимани људи у заптије, којима се наравно дало и оружје”. Одмах су престала шиканирања и убиства. Нажалост валија битолски је збачен и насиље се наставило. Поповић је Грујићу слао и извештаје 19. и 24. јуна, у којима се залагао за „трговачку кућу” Алатина и њену трговину житом из Србије. Дана 20. јула обавштава о деловању арнаутских разбојника у Дибри и горњој Реци и тешком животу хришћана.²⁶ У писму од 28. августа извештава Саву Грујића да му је Стојан Новаковић јавио да је „буквар за македонске наше школе печатан у Цариграду”, па је он молио да му за скопску епархију пошаље 1000 примерака, и „одприлике толико битолском консулу за епархије дибарску и битолску”. Обећава да ће водити рачуна да се наше школске књиге продају у Скопљу. О појави заразе међу стоком у Скопској Црној Гори обавештава 23. августа, као и о стању усева и великим сушама.²⁷ Грујића 2. септембра извештава о учитељу Поречком Трајку Милошевићу, а 8. септембра о учитељу Андрији Христићу (Ристићу) из Велеса и школовању деце у Србији, питомцима Друштва Светог Саве.²⁸ Обавестио је Саву Грујића 18. октобра 1889. О приспелим школским књигама из Србије у неколико хиљада примерака (12 књига на броју), али су власти у Косовском вилајету одобриле само *Српски буквар*, *Рачуницу* I и II разред и *Српску читанку* за трећи разред. Обавештава и да је због повећаног броја ђака узео и једног помоћника за учитеља Мана Десовића у Мав-

²³ Исто, 362–368.

²⁴ Исто, 369–370.

²⁵ Исто, 427–428.

²⁶ Исто, 455–459, 507–508.

²⁷ Исто, 512–513, 535–536.

²⁸ Исто, 540–545.

рову, и изразио жељу да се отворе школе у Леунову, Печкову (тетовска област), па и за школе у Кракорници и Сенцу, и тражио нове учитеље на место Арсенија Поповића и Ананија Х. Билбилова, и том приликом поменуо да у Куманову требати одредити 2–3 учитеља.²⁹

О деловању Ђорђа Поповића извештавао је Саву Грујића Стојан Новаковић, посланик у Цариграду. Истстицао је да овај „доста често извештавао посланство о предметима о којима је и Министарству извештаје слао, и како се живље и умешније него остали заузимао за школска и просветна питања, водио о тим питањима већу преписку са Посланством, него његов претходник и остали консули“.³⁰ Стојан Новаковић 14. августа обавештава Поповића да је *Српски буквар* за наше школе у Старој Србији штампан у штампарији А. Зелића и синова у 10.000 примерака и да је потребно да се разделе свим школама. Књиге су прошле у Цариграду цензуру и они који књиге приме не морају се због њих бојати власти.³¹

Поповић се нарочито старао да уџбеници штампани у Цариграду буду заступљени у српским школама и када је 31. маја добио *Буквар за народне школе* однео га је валији, и пошто није нађена никаква препрека одобрено је да се употребљава у школама, извештава Стојан Новаковић Саву Грујића 8. јуна 1889.³²

На жалост, његово ангажовање у Македонији било је кратког века. Заменио га је Владимир Карић, који је приспео у Скопље 31. октобра, а примопредаја је извршена 1. новембра, како извештава Карић председника министарског савета Саву Грујића 10. новембра 1889. У свом извештају критички се осврнуо на Поповићев рад и навео више пропуста. У другом извештају од 13. новембра 1889. године Карић је Поповића оптужио Сави Грујићу и за небрижљив однос према новцу, и што је уместо шешира носио фес и са њиме после опроштаја отпутовао у Београд. Карић је нарочито истицао Поповићеве негативне одлике и закључио: „Ја не верујем да би г. Поповић овде отворио школу да је остао десет година... Г. Поповић и особито г-ђа му као да су овамо нарочито зато послати били да нам кредит убију... Ја мислим да г. Поповић до сада још никакав трговачки извештај није послао. Наравно, то се не може седећи у четири зида, или код Туратија, митрополита Пајсија и Аустријанаца (конзула Шмукера).“ Нарочито се Карић

²⁹ Исто, 612–615.

³⁰ Исто, 406.

³¹ Исто, 518.

³² Исто, 470.

окомио на дуванску аферу Михајловића за коју је знао и Поповић и његова жена, и каваз Шакир, и да је кријумчаре потказивао Турцима. Ове Карићеве оптужбе уродиле су плодом и када се Поповић вратио у Београд отпуштен је 31. децембра 1889. из државне службе.³³

Међутим, Поповићево ангажовање око решавања Источног питања остало је скоро непознато и он је остао потпуно заборављен.

У једном интервију, поводом атентата на руског конзула Шчербина, који је дао 1903. сараднику београдског листа „Београдске новине” Даничар је показао домете свога рада и правце деловања наших конзула у Старој Србији. Ту је он посебно апострофирао „Арнаутски покрет”, као главну сметњу за смиривање стања у овим областима.

Том приликом је Даничар описао тешко стање Срба, нарочито после српско–турских ратова, због чињенице да су Албанци наоружани, а Срби разоружани, наводећи као пример поступак једног валије који је у договору са Портом дозволио Србима да могу носити оружје. Сукоби су одмах престали, али су се побунили албански прваци и ова уредба је веома брзо укинута. Стање се поново вратило на исто, зулуми и „стални немири Арнаута” су се умножили: „И последњи напад на Митровицу најбоље потврђује моје уверење. После борбе од непуна два сата успео је турски командант, који је имао под собом дванаест стотина момака, да растера дванаест стотина до зуба наоружаних Арнаута”.³⁴

Живот

Ђорђе Поповић рођен је 20. октобра 1832. године у Буковици, селу у подножју Фрушке горе, окренутом Дунаву. Лик његовог оца Арсенија, свештеника, истакнутог првака, налази се на слици *Мајска скупштина 1848.* Павла Симића. Основну школу учио је у Буковици и Варадину, гимназију у Сремским Карловцима (уписао се школске 1841/42. године), Врбасу, Сегедину (1847/48) и Загребу. У Маријатезијануму (у Бечу) положио је испит зрелости и уписао права на бечком универзитету. Ту је провео четири године (1851–1855) слушајући политичке науке.³⁵ После завршених студија на позив Данила Медако-

³³ Исто, 627–630, 633–635.

³⁴ 1903, бр. 85, 86 и 87. Интервију је прештампан у листу *Србин*, IV, 1903, бр. 151 (3. април). Додатак, стр. 5–8.

³⁵ Архив Србије, Хартије Ђорђа Поповића Даничара. Сачуван је индекс у коме су потписи професора за седам семестара.

вића, уредника и власника „Српског дневника”, априла 1855. одлази у Нови Сад. Као помоћник уредника и уредник остаје у редакцији „Српског дневника” до фебруара 1864. године. Његов рад у редакцији „Српског дневника” није од власти прошао незапажено. Септембра 1858. године, у време кад је његово име исписано као уредничко, излажење листа је забрањено на три месеца, а он је уклоњен са места уредника. Док је радио у редакцији „Српског дневника”, Данило Медаковић му је уступио и уређивање „Седмице”, листа за забаву, науку и књижевност, али је званично његово име стајало само током 1858. године. Истицање његовог имена као уредника убрзало је гашење „Седмице”, она је забрањена од званичних власти 6. новембра 1858. године. Ономогућен да самостално ради у Новом Саду и окарактерисан као панслависта у тајним полицијским актима, покушао је да пређе у Србију, али му власти нису издале дозволу. Године 1859. „неко време” ради као нотарош конзисторије у Новом Саду. Око 1860. године у Новом Саду живи и ради велики број српских књижевних и научних радника, али како није излазио ниједан књижевни лист, Поповић је покренуо „Даницу”, коју ће уређивати и издавати до 1871. По овоме је часопису и добио надимак Даничар. Највећи број његових сарадника из „Седмице” сарађује и у „Даници”. Поред осталих ту су: Змај, Ђура Јакшић, Лаза Костић, Јаков Игњатовић, Стеван Владислав Каћански, Ђура Даничић, Стојан Новаковић и др. Вештим уређивањем Ђорђе Поповић је успео да његов часопис 1861. године сакупи 900 претплатника, а био је и један од првих уредника који је плаћао хонораре (од 40 до 100 динара) по штампаном табаку.

Време између 1860. и 1864. јесте период његових значајних успеха. Као представник сремске жупаније био је 1861. изабран за члана Сабора; 21. јануара 1862. изабран је за дописног члана Друштва Српске словесности у Београду. Следеће године постао је члан Матице српске, а од 1864. и члан њеног Управног одбора Књижевног одељења. Исте те године, 29. јула потврђен је од Српског ученог друштва у Београду за дописног члана. Тих година учествовао је активно и у позоришном животу Новог Сада. За Српско народно позориште написао је један оригинални и превео више позоришних комада у периоду од 1861. до 1863. Године 1864. ожениће се Маријом Цветковић, чланцом овога позоришта.

У Поповићевом животу била је преломна 1864. година. По наговору Данила Медаковића, марта месеца прешао је из групе окупљене око „Српског дневника” и Светозара Милетића, у редакцију листа „Напредак”. Као уредник оваг листа залагао се да ослонац Србије

кнеза Михаила буде Русија. Од тада у политичкој борби у Војводини учествује као конзервативац. Како су се око те идеје груписали и црквени кругови, истакнуто је начело „православног словенства”, Поповић је оптуживан, од дојучерашњих пријатеља и сабораца, као плаћеник Србије и Русије. Крајем лета 1869. године „Напредак” је остао без претплатника и престао је да излази, а Поповић је октобра исте године прешао у редакцију новопокренутог листа „Српски народ”, и продужио борбу против „Заставе” и Светозара Милетића. Септембра 1872. године са грофом Мајтењијем испитивао је стање у новосадској гимназији. Резултат ове истраге било је распуштање патроната конституисаног 1870, а Поповић је том приликом уклонио из службе неке професоре, своје политичке противнике, углавном присталице Светозара Милетића. И са листом „Српски народ”, који је уређивао у два наврата (од октобра 1869. до марта 1872; и од августа 1874. до марта 1876) није имао среће. Овај лист је углавном стајао под патронатом патријарха Самуила Маширевића и радио је на идеји о уједињењу свих Јужних Словена под владом династије Обреновић. Потискиван од политичких противника све се више приклањао конзервативцима, тако да је 1876. године одбачен од највећег дела српске интелигенције у Војводини и скоро онемогућен да политички делује. Зато је Поповић пред први српско–турски рат априла 1876. прешао је у Србију.

Како је после свог конзулског рада остао без службе Поповић се посветио новинарству и са Манојлом Ђорђевићем Призренцем, фебруара 1890. године, покренуо књижевни лист „Домаћи пријатељ”, у којем је штампао први део свог превода романа *Рат и мир* Лава Толстоја. Лист је био краткога века, престао је да излази са 38. бројем. Од тада је радио као професионални књижевник и сарадник великог броја наших и страних листова и часописа. Активност на књижевном и научном пољу омогућила му је да 10. фебруара 1892. године буде изабран за почасног члана Српске краљевске академије. У исто време био је један од оснивача друштва књижевника и уметника названог Књижевно–уметничка заједница, на чијој је другој седници 28. марта 1892. године и председавао. Тежак положај књижевника и уметника, као и њихових породица, условио је да се новембра 1892. оснује Друштво за помагање изнемоглих српских уметника и њихових породица. Даничар је био први председник овог друштва (секретар је Љубинко Петровић). Као помоћник библиотекара Народне библиотеке, „с обзиром на његов педесетогодишњи рад на пољу српске књижевности и уметности и особите заслуге отачеству учињене” пензионисан је пред крај 1900. године.

И после пезионисања радио је на превођењу страних писаца и као лични библиотекар краља Петра. Умро је у Београду, три дана пре мобилизације у Србији, 25. марта 1914. године.

Ђорђе Поповић Даничар, преводилац, уредник часописа и листа:

„Седмицу” (април 1855. – новембар 1858), „Српски дневник” (јануар–септембар 1858), „Даницу” (1860–1871), „Напредак” (октобар 1864 – август 1869), „Српски народ” (октобар 1869 – март 1872. и август 1874 – март 1876), „Шумадију” (април–мај 1876), „Србадију” (1883) и календаре: „Годишњак” (1864), „Буњевачки календар” (1867–1868), „Панчевац” (1879–1885) и „Вардар” (1885–1887). Учествовао је у састављању календара „Годишњак” (1856–1859) и „Ласта” (1856–1859).

Како је сам забележио, у часопису „Даница” је поред превода објавио и више својих оригиналних приповедака. У аутобиографији наводи да је у Загребу 1878. године објавио роман *Изгубљени живот*. Сарађивао је у: „Бачванину” (Сомбор), „Београдским новинама”, „Београдском дневнику”, „Босанској вили” (1897–1898, 1900, 1902), „Босанско–херцеговачком источнику” (1893), „Бранику” (1890), „Бранковом колу” (1899, 1900, 1906), „Браству” (1892, 1894), „Буњевачкој вили” (Баја), „Великом календару за 1874” (Нови Сад, 1873), „Виделу”, „Гласнику за забаву и науку” (1893), „Годишњици Николе Чупића” (1895, 1897), „Дневном листу” (1891), „Ђачету”, „Звезди”, „Зимзелену” (1893), „Зори” (1898, 1900), „Истоку”, „Колу”, „Летопису Матице српске” (1896), „Малим новинама”, „Напредку календару за 1908” (Београд, 1907), „Narodnim novinama” (Загреб, 1865), „Народном дневнику”, „Огледалу” (1894), „Одјеку”, „Отаџбини” (1882–1883, 1887–1888), „Правди” (1904, 1907), „Србадији” (Беч, 1876), „Србадији” (1881–1883), „Србији” (1892), „Србобрану” (Загреб, 1893), „Српским новинама”, „Српском гласу” (Задар), „Српском Фигару”, „Стражилову”, „Фрушкој Гори календару за 1879. годину”. Сарађивао је и у страним листовима. На руском: „Московске ведомости”, „Савремения известия” (Москва), „Восток” (Москва), „Ново время” (Петроград), „Новости” (Петроград); на енглеском: „Levant Herald” (Цариград); на француском: „Indépendance Belge” (Брисел); на немачком: „Reform” (Букурешт), „Ungarischer Lloyd” (Букурешт), „Pester Journal” (Будимпешта), „Pester Loyd” (Будимпешта), „Politik” (Праг), „Reform” (Беч), „Epoche” (Беч), „Parlamentär” (Беч), „Presse” (Беч), „Neue Freie Presse” (Беч), „Deutsche Zeitung” (Беч), „Kölnische Zeitung” (Келн), „Frankfurter Zeitung” (Франкфурт), „Allgemeine Zeitung” (Минхен),

„Neutsatzer Localblatt” (Нови Сад), „Balkan-Rundschau” (Београд), „Berliner Börsen-Courier” (Берлин) и на грчком: „Имера” (Трст).

Педесетогодишњицу књижевног рада прославио је 1902. године.

Како је био учесник многих књижевних и културних збивања и пријатељ многих наших значајних стваралаца тога времена, неколико пута је помагао нашим и страним истраживачима. Светислав Вуловић је у студији о Ђури Јакшићу истакао да је доста података и писама добио од Ђорђа Поповића. У књизи Деспота Бацовића *Којој словенској грани припадају Маћедонски Словени?* написао је „трећи” историјски део о Македонији. Када је Леополд Ранке започео писање књиге *Србија и Турска у XIX веку*, обратио се Јовану Ристићу за помоћ. Ристић је ову молбу проследио Ђорђу Поповићу и „после краћега времена Ранке је имао свежањ немачкога рукописа, у којима је била писана новија српска историја”. Подаци, које је Поповић приложио немачком научнику, били су главни извор за историско дело. После Ранкеа, са сличном молбом Поповићу се обратио и професор из Пожуна Александар Хекш. За потребе његовог дела *Die Donau vom Ursprunge bis zum Schwarzen Meer*, Поповић је припремио податке о Србима на немачком језику.

Изузимајући преводе, Поповић је посебно објавио следеће књиге: *Recht und Gericht in Montenegro* (Аграм, 1887), *Немачко–српски речник* (Панчево, 1879); *Српско–немачки речник* (Панчево, 1880); *Турске и друге источњачке речи у нашем језику* (Београд, 1884); *Уцене српства у руској полицији* (Панчево, 1886); *Историја Црне Горе* (Београд, 1896); *Два Петровића Његоша* (Београд, 1896); *Кнез Милош Велики* (Београд, 1899); *Бачки Буњевци и Шокци* (Београд, 1907) и *Новосадска српска гимназија* (Београд, 1909).

Један значајан стваралац нестао је, а после њега деловао је и његов син Миленко Поповић као позоришни критичар и преводилац, а његов унук Ђорђе Поповић покљонио је 10. септембра 1945. Архиву Србије делове дедине заоставштине.

[Прилог]

Библиографија календара „Вардар” за 1880, 1881, 1885, 1886. и 1887. годину

1. *Вардар календар за 1879.* (није виђен)
2. *Вардар календар за вис-годину 1880. која имат 366 дни.* Уредил Димитрије Алексијевић. Година втора. Во Беч [Београд]. 48 стр.

Садржај:

[Календарски део], 2–16; [Аноним], *Сточарство*, 17–21; [Димитрије Алексијевић], *Браћо моја земљаци Мијаци и Брсјаци!*, 22–29; [Непознати Рус], *Писмо из Трна штампано у листу „Петроградске вједомости” о границама Србије и Бугарске*, 30–34; Вук Караџић, *Епске народне песме: Свети Сава, Смрт мајке Југовића и Марко Краљевић и Алил ага*, 35–44; *Народна маћедонска песма; Мијачка народна; Народна Мијачка и Брсјачка песма*, 44–48.

3. *Вардар календар за просту годину 1881. која имат 365 дни.* Година трећа. Во Беч [Београд]. 72 стр.

Садржај:

[Значајне године; празници; календарски део], 2–16; [Тридесет тропара на старословенском језику, црквеним писмом], 17–28; [Аноним], *Житије на светог оца Прохора Пчињског*, 29–35; Песме: *Тело на светого Владимира иде од Орид в Елбасан; Кога загину Влкан – краљ Владислав; Мојо ти си болно*, 36–38; народне српске песме: *Мусић Стефан* (из Вука Караџића), 39–44; *Неће Мара за бугарског бана*, 44; [Ђорђе Поповић Даничар], *Ратови међу Србима и Бугарима од почетка па до доласка Турака* (чланак), 45–50; [Аноним], *Разговор о Маћедонији међу стрику Митра и момчета Станка* (дијалог), 51–70; *Народна маћедонска песма*, 71–72.

4. *Вардар календар за просту годину 1885. која имат 365 дни.* Година четврта. [Уредио Ђорђе Поповић Даничар]. Во Беч [Београд], 48 стр.

Садржај:

[Календарски део], 1–16; [Ђорђе Поповић Даничар], *Срби и Бугари у Маћедонији*, [17–23]; Вук Караџић, *Народне епске песме: Цар Лазар и Царица Милица и Косовска девојка*, 23–42; [Аноним], *Домовина* (песма), 30–32; [Драгутин Ј. Илијћ], *Под пенџери–те* (песма), 32–33; *Мијачка песма* („Не гази цвеце, Стале овчаре”), 43–44; *Приказна. Лисица се осветила вуку* (бајка), 44–47; *Рађање Исусово*,

42-43; [Аноним], *Здравље* (чланак), 44-47; *Народна македонска песма*, 47-48.

5. *Вардар календар за просту годину 1886. која имат 365 дни*. Година пета. [Уредио Ђорђе Поповић Даничар], Во Беч [Београд]. 112 стр.

Садржај:

[Календарски део], 1-16; [Ђорђе Поповић Даничар], *Бугарска народност*, 17-21; Вук Караџић, *Огњена Марија у паклу* (народна песма), 21-25; [Ђорђе Поповић Даничар], *Марко Краљевић*, 25-29; *Македонска народна песма. Дечански манастир*, 29-31; [Ђорђе Поповић Даничар], *Војвода Момчило*, 32-35; Вук Караџић, *Женидба краља Вукашина* (народна песма), 35-46; [Ђорђе Поповић Даничар], *Српски манастир Хиландар у Светој Гори* (чланак), 46-54; Вук Караџић, *Свети Сава* (народна песма), 54-55; [Ђорђе Поповић Даничар], *Милош Обилић*, 55-57; *Бојан Дојчин* (народна песма „од Кукоша”), 57-59; [Ђорђе Поповић Даничар], *Македонски летопис*, 59-92; *Сирма војвода* (мијачка народна песма), 92-93; [Аноним], *Добри савет добрим људима*, 94-96; [Драгутин Ј. Илијћ], *Големо либе*, 96-97; [Аноним], *Ђаво и Светогорац*, 97-98; *Ђул’ дрвојче* (македонска), 98-99; *Равин и српски поп* (анегдота), 99-100; *За паре све* (македонска), 100-101; *Пословице* (македонске), 101-102; *Сватовска* (од Прилепа), 102; *Сватовска* (од Велеса), 103; *Загонетке* (македонске), 103-104; *Поп и ја* (македонска песма), 104; *Кратке приповетке*, 105-107; *За кућу и поље* (поуке), 107-109; *Мешавине* (кратке белешке), 109-112; *Народна македонска песма*, 111-112.

6. *Вардар календар за просту годину 1887. која имат 365 дни*. Година пета. [Уредио Ђорђе Поповић Даничар], Во Беч [Београд]. 126 стр.

Садржај:

[Календарски део], 4-16; [Ђорђе Поповић Даничар], *Колико има Бугара?*, 17-24; Вук Караџић, *Радул бег и бугарски краљ Шишман* (народна песма), 24-29; [Аноним], *Слава или крсно име у македонских Срба* (са примерима народних умотворина), 29-39; Вук Караџић, *Како се крсно име служи* (народна песма), 40-42; [Ђорђе Поповић Даничар], *Кнез Драгомир Стрез*, 42-46; *Ђука Станковић и Хиландар* (од Дибре народна песма), 46-48; [Аноним], *Добри савети добрим људима*, 48-50; *Јана и браћа јаничари* (од Дибра народна песма), 51-52; *Крштење Исусово* (из Новог завета), 53-54; *Богојављенске песме* (од Галичника), 55-57; [Аноним], *Света Гора*, 57-81; *Песме на чисти понедељак* (од Галичника), 82; [Аноним], *Цариград*, 83-84; *Шајина робиња* (народна песма), 84-89; *Цар и старац* (народна

приповетка), 90–92; [Аноним], *Како се може знати какво ће време да буде* (поуке), 95–100; *Јана и браћа јанићари* (од Дибре балада), 100–102; *Како се може знати, какав ће у години бити берићет* (поуке), 102–103; *Маринћа и паша* (од Разлога народна песма), 103–104; *Правила, како човек може да очува своје здравље* (поуке), 104–107; *Девојка и Тодор арамија* (од Дибре народна песма), 107–108; *Народне причице*, 108–113; *Сестра и брат* (од Дибре балада), 113–114; *Пословице македонске*, 115; *Песма на биљари* (од Дибре), 116–118; *Македонске загонетке*, 118–119; *Сватовска мијачка*, 120; *Народна македонска песма*, 120–122; *Монете и тарифе*, 123–126.

Станиша Војиновић

Кључне речи: Ђорђе Поповић Даничар, Српске новине, календар „Вардар“ (1885–1887), Стара Србија, Македонија, Српско-турски рат, Деспор Бацовић.

Staniša Vojinović

DORĐE POPOVIĆ DANIČAR AND OLD SERBIA

The forgotten Đorđe Popović Daničar (1832–1914) was a translator from various languages (German, Russian, French, English), editor of the Danica magazine and several journals (*The Serbian Daily*, *The Week*, *Progress*), and the Serbian consul to Skopje. Apart from translating major foreign writers (Cervantes, Leo Tolstoy), he was also active as a publicist and correspondent to a number of domestic and foreign journals and magazines. As an official at the Ministry of Foreign Affairs, he defended Serbian interests in the Balkans. He compiled and for three years edited the *Vardar* calendar, where he published several of his own articles and items of folklore from Old Serbia and Macedonia.